

Brexit: Μια κοσμοϊστορική στροφή

γράφει ο ΑΛΕΞ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ

Το κείμενο του Άλεξ Καλλίνικος σχετικά με τη σημασία του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος για έξοδο της Μεγάλης Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση φωτίζει σημαντικές πλευρές του θέματος, τόσο σε ό,τι αφορά την πορεία του βρετανικού καπιταλισμού όσο και σε σχέση με τις προοπτικές της καπιταλιστικής ολοκλήρωσης στην Ευρώπη. Ο συγγραφέας κάνει λόγο για «ένα πολύ σοβαρό πλήγμα για την Ευρωπαϊκή Ένωση». Παρά το γεγονός ότι ο πυρήνας του κειμένου διαμορφώθηκε πριν από το δημοψήφισμα (έγινε αναμόρφωση ωστόσο λίγες μέρες μετά το δημοψήφισμα), αναδεικνύονται σημαντικότερες πλευρές της ταξικής και πολιτικής διαπάλης στη χώρα, αλλά και ευρύτερα στην Ευρώπη. Αδυναμία του κειμένου αποτελούν οι αντιφατικές τοποθετήσεις του για τη στάση της υπό τον Τζέρεμι Κόρμπιν (Jeremy Corbyn) ηγεσίας των Εργατικών, όπως και γενικότερα η έλλειψη ενός ερμηνευτικού σχήματος για το πώς τελικά η αριστερή ρεφορμιστική γραμμή αυτού του ρεύματος αποδεικνύεται στήριγμα στην αστική στρατηγική στις πιο κρίσιμες καμπές.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΔΑΝΑΗ ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗΣ

* Το πρωτότυπο κείμενο είναι διαθέσιμο στο:
<http://isj.org.uk/brexit-a-world-historic-turn/>.

Δημοσιεύτηκε 27 Ιουνίου 2016

Η απόφαση της Βρετανίας στις 23 Ιουνίου να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αποτελεί γεγονός μείζονος γεωπολιτικής σημασίας.¹ Θα προκαλέσει αποδιοργάνωση στο πλέγμα συμμαχιών μέσω των οποίων οι δυτικές ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, με επικεφαλής τις Ηνωμένες Πολιτείες, διαχειρίζονται τον παγκόσμιο καπιταλισμό. Είναι ένα πολύ σοβαρό πλήγμα για την ΕΕ. Οι ηγέτες της ΕΕ προσπαθούν να υποβαθμίσουν τον αντίκτυπο του Brexit, ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν είναι αστείο να χάσεις τη δεύτερη μεγαλύτερη χώρα στην ΕΕ, τη μεγαλύτερη οικονομική και στρατιωτική δύναμη της Ευρώπης. Η νίκη του «Leave» συνεχίζει τη σειρά δημοψηφισμάτων στα οποία πρωτοβουλίες και θεσμικά όργανα της ΕΕ απορρίπτονται από τη λαϊκή ψήφο. Ειδικότερα, έχει ξανασυμβεί στην Ελλάδα (2015), στην Ιρλανδία (2001 και 2008), στην Ολλανδία (2005), στη Γαλλία (2005), στη Σουηδία (2003), στη Δανία (1992). Ο αρθρογράφος των *Financial Times* Βόλφφανγκ Μούνχαου (Wolfgang Münchau) εκτιμά πως μια ήττα του πρωθυπουργού Ματέο Ρέντσι (Matteo Renzi) στο δημοψήφισμα του Οκτωβρίου για το ιταλικό Σύνταγμα θα μπορούσε να πιέσει την Ιταλία προς την έξοδο (Münchau, 2016).

Η βρετανική ψήφος τάραξε τα νερά των παγκόσμιων αγορών μετά και την απόφαση της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ (Fed), λίγες εβδομάδες πριν, να αναβάλει το σχέδιό της για «ομαλοποίηση» της αμερικανικής οικονομίας αυξάνοντας τα επιτόκια, γεγονός που είχε αναδείξει την «εύθραυστη» κατάσταση των αγορών (Roberts, 2016). Ο τίτλος της *Washington Post* το Σάββατο 25 Ιουνίου ήταν ενδεικτικός της κατάστασης: «Αναταραχή στην υψηλίο λόγω Brexit».

1. Το κείμενο είναι η αναθεωρημένη και επεξεργασμένη εκδοχή της ανάλυσης για την έντυπη έκδοση του *International Socialism*, η οποία τυπώθηκε πριν από το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος.

Στην ίδια τη Βρετανία, το Brexit έχει προκαλέσει ρήγματα και στα δύο μεγάλα κόμματα. Ο Ντέιβιντ Κάμερον (David Cameron) θεώρησε έξυπνη κίνηση να κάνει ένα δημοψήφισμα για να περιορίσει τους Συντηρητικούς. Οι *Financial Times* έχουν καταγράψει την παρακάτω πνευματώδη αφήγηση από την περίοδο που ο Κάμερον υποσχόταν το δημοψήφισμα το 2013:

«Το 2014, όταν ο Χέρμαν βαν Ρομπέι (Herman Van Rompuy), πρώην επικεφαλής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, ρώτησε τον Κάμερον πώς επέτρεψε ο Βρετανός πρωθυπουργός να βρεθεί σε μια τόσο αβέβαιη θέση, ο Κάμερον απάντησε με έναν παραλληλισμό με το δημοψήφισμα της Σκωτίας για ανεξαρτησία. “Θα κερδίσουμε το ίδιο εύκολα και θα απαλλαγούμε από το ζήτημα της Σκωτίας για 20 χρόνια” ανέφερε στον Βέλγο επισκέπτη του. “Το ίδιο ισχύει και για την Ευρώπη”».

(Parker & Barker, 2016)

Η ύβρις του Κάμερον στο δημοψήφισμα σχετικά με την ανεξαρτησία της Σκωτίας σχεδόν διέλυσε την Ένωση. Κατάφερε να το κερδίσει με μικρή διαφορά κι αυτό χάρη στη δουλειά που έκαναν οι Εργατικοί, γεγονός που κόστισε μεγάλο τμήμα της εκλογικής τους βάσης στη Σκωτία. Από τη σκοπιά της άρχουσας τάξης, το Brexit είναι πολύ πιο επιζήσιο (και μπορεί να προκαλέσει την απομάκρυνση της Σκωτίας ούτως ή άλλως). Ο Κάμερον διέλυσε το κόμμα του και την κυβέρνηση, ενώ παράλληλα έδωσε τέλος σε μια πρωθυπουργία που είχε ξεκινήσει μόλις ένα χρόνο πριν, με μια αναπάντεχη εκλογική νίκη.

Οι Συντηρητικοί στο δημοψήφισμα διατείνονταν ότι είχαν πάρει το μάθημά τους από τη δεκαετία του 1990, όταν οι διαφωνίες για την Ευρώπη έριξαν την κυβέρνηση του Τζον Μέιτζορ (John Major). Τις τελευταίες εβδομάδες της εκστρατείας όμως, ξέχασαν τα πάντα και οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές, και χτυπούσαν ανελέητα η μία την άλλη. Η κλιμάκωση της έντασης συνοψίζεται εύστοχα από τον Άντριου Ρόνσλεϊ (Andrew Rawnsley) του *Observer*:

«Όλες οι κακοφορμισμένες πηγές που πουρορούσαν στο εσωτερικό του κόμματος των Συντηρητικών επί τόνους δεκαετίες βγαίνουν στην επιφάνεια. Το Φεβρουάριο, με την έναρξη του αγώνα, και οι δύο πλευρές δήλωσαν περίτρανα ότι δεν θα επιτρέψουν να ξεφύγει η σύγκρουση. Έχω στο μυαλό μου μια ατάκα του Ίεν Ντάνκαν Σμιθ (Iain Duncan Smith), όπου προτρέπει το κόμμα των Συντηρητικών να διεξαγάγει έναν καλό και τίμιο αγώνα. “Μην παίξετε το άτομο, παίξτε την μπάλα” (“Do not play the person, play the ball”) δήλωσε το μέλος της ομάδας. Λίγες εβδομάδες αργότερα, ο ίδιος ο Ίεν Ντάνκαν Σμιθ αποκάλυψε τον Κάμερον “Πινόκιο”».

(Rawnsley, 2016)

Οι προϋπάρχουσες εντάσεις στο εσωτερικό της κυβέρνησης, οι επικείμενοι ελιγμοί για τη διαδοχή του Κάμερον –ο οποίος είχε δεσμευτεί να αποσυρθεί πριν από τις επόμενες προγραμματισμένες βουλευτικές εκλογές του 2020–, το ίδιο το δημοψήφισμα, το οποίο αναζωπύρωσε το μίσος της δεκαετίας του 1990, όλα τα παραπάνω θα μεταφερθούν στη μάχη για την αντικατάσταση του Κάμερον και στην εκ νέου σταθεροποίηση της κυβέρνησης και του βρετανικού καπιταλισμού.

Η κρίση στο εσωτερικό των Συντηρητικών θέτει δύο ερωτήματα. Πρώτον, γιατί έχουν αναπτυχθεί τόσο έντονες αντιθέσεις; Δεύτερον, δεν μπορούν να ξεπεραστούν με την ανασύσταση της κυβέρνησης υπό την ηγεσία ενός νέου προσώπου; Τρεις αριστεροί υποστηρικτές του Brexain, η βουλευτής των Πρασίνων Καρολάιν Λούκας (Caroline Lucas), ο σκιώδης υπουργός Οικονομικών των Εργατικών Τζον ΜακΝτόνελ (John McDonnell) και ο πρώην υπουργός Οικονομικών της Ελλάδας Γιάννης Βαρουφάκης, δίνουν μια εύκολη απάντηση στο πρώτο ερώτημα:

«Αν αποχωρήσουμε από την ΕΕ, ποιος θα ωφεληθεί περισσότερο; Οι πολιτικές και οικονομικές ελίτ αυτής της χώρας»

(Lucas, McDonnell & Varoufakis, 2016).

Αν υποτίθεται πως η παραπάνω δήλωση φωτογραφίζει τα συμφέροντα

του βρετανικού κεφαλαίου, πρόκειται για ανοψίες. Ο αμείλικτος βομβαρδισμός δηλώσεων από επιχειρηματικούς κύκλους ενάντια στο Brexit μπορεί να φαίνεται ότι ήταν καθοδηγούμενος από την Downing Street, ωστόσο ήταν αμιγώς αυθεντικός. Μεγάλες επενδυτικές τράπεζες και υπερεθνικές εταιρείες, η Συνομοσπονδία Βρετανικών Βιομηχανιών (CBI), η Τράπεζα της Αγγλίας, ο τραπεζικός όμιλος Lloyds, η Ευρωπαϊκή Στρογγυλή Τράπεζα των Βιομηχάνων, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ο ΟΟΣΑ. Όλοι αυτοί είναι θεσμοί που θα εκφράσουν με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Όλοι αυτοί λοιπόν κατήγγειλαν το Brexit. Η σημαντικότερη εξαίρεση ήταν τα hedge funds, ένας τομέας που δοκιμάστηκε από το κραχ του 2008. Οι βραχύβιοι διευθυντές τους δεν επιθυμούν σε καμία περίπτωση την περαιτέρω ρύθμιση από την ΕΕ. Σε σύγκριση, ας πούμε, με τις συζητήσεις στη δεκαετία του 1980 και του 1990 για το να πρέπει ή όχι να ενταχθούν στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ERM) του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος και στη συνέχεια στο ευρώ, οι μεγάλες επιχειρήσεις είναι λιγότερο διαιρεμένες σήμερα στο ζήτημα της Ευρώπης.² Αν κάποιος είχε αμφιβολία σχετικά με τις επιθυμίες του κεφαλαίου, με τις τεράστιες πτώσεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές παγκοσμίως μία μέρα μετά το δημοψήφισμα θα τις έχανε.

Με τον κλασικό οπορτουνοιστικό τρόπο του, ο Κάμερον είχε εξασφαλίσει μια συμφωνία με την ΕΕ από το Φεβρουάριο, η οποία κάλυπτε τα συμφέροντα του κεφαλαίου στη Βρετανία (το έθεσα έτσι, καθώς ο εξαιρετικά διεθνοποιημένος χαρακτήρας του βρετανικού καπιταλισμού καθιστά δύσκολη τη διάκριση ανάμεσα στα συμφέροντα των επιχειρήσεων που ελέγχονται από Βρετανούς και των επιχειρήσεων που ελέγχονται

2. Για το ζήτημα πιο παλιών διαιρέσεων στο εσωτερικό της βρετανικής κυρίαρχης τάξης και στο κόμμα των Συντηρητικών δείτε και το Callinicos (1997).

από ξένους –όπως, για παράδειγμα, οι τράπεζες και οι αυτοκινητοβιομηχανίες από τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ιαπωνία και την Ευρώπη– και έχουν σημαντικές επενδύσεις στη Βρετανία). Οι *Financial Times* εξηγούν ότι στην πορεία προς τις επαναδιαπραγματεύσεις με την υπόλοιπη ΕΕ:

«Ο Κάμερον και ο [υπουργός Οικονομικών Τζορτζ Όσμπορν (George Osborne) [...] έλαβαν μια σημαντική στρατηγική απόφαση. Παρ' ότι οι προηγούμενοι Βρετανοί ηγέτες είχαν ισχυριστεί –χωρίς να πειθούν– ότι βρίσκονται “στην καρδιά της Ευρώπης”, η ηγεσία των Συντηρητικών εκμεταλλεύτηκε το γεγονός ότι η Βρετανία ήταν στο περιθώριο. Πιο συγκεκριμένα, το γεγονός ότι δεν ήταν ούτε στο ευρώ ούτε στη ζώνη Σένγκεν και ως εκ τούτου δεν τους άγγιζε η οικονομική και προσφυγική κρίση που έπληξε την ήπειρο. Αν η υπόλοιπη Ευρώπη ήθελε περισσότερη ενσωμάτωση, καλώς. Η Βρετανία όμως χρειαζόταν εγγυήσεις».

(Parker & Barker, 2016)

Η συμφωνία –οι σημαντικότερες διατάξεις της οποίας πρόσφεραν μεγαλύτερες εγγυήσεις για το Σίτι ως offshore χρηματοοικονομικό κέντρο της Ευρωζώνης και επέτρεψαν τη στέρση προνομίων στους μετανάστες της ΕΕ– αντιστοιχούσε στην ιδιόμορφη «εντός και εκτός» θέση της Βρετανίας στην Ευρώπη. Ο ιστορικός Μπρένταν Σιμς (Brendan Simms) υποστηρίζει στο νέο του βιβλίο ότι η ασφάλεια του βρετανικού (παλαιότερα αγγλικού) κράτους πάντα εξαρτιόταν εν μέρει από τον έλεγχο αυτών των νησιών (εξού και η ενσωμάτωση της Σκωτίας και η καθυστότηση της Ουαλίας και της Ιρλανδίας) και εν μέρει από την οικοδόμηση συμμαχιών στην Ευρώπη ώστε να αποτραπεί η εμφάνιση ενός ηγεμονικού αντιπάλου (Simms, 2016).

Αυτό όμως που έδωσε στο βρετανικό κράτος το πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις ήταν η μετατροπή του σε εφιαλτήριο του βιομηχανικού καπιταλισμού και η στενά συνδε-

δεμένη ανάπτυξή του με τη δημιουργία μιας παγκόσμιας αυτοκρατορίας. Η Ινδία αποτέλεσε από πολλές απόψεις το κλειδί, παρέχοντας στις βρετανικές εταιρείες τις αγορές και στο βρετανικό κράτος τα απαιτούμενα έσοδα και στρατεύματα. Τον 19ο αιώνα ο Συντηρητικός πρωθυπουργός λόρδος Σόλσμπερι (Salisbury) αποκάλεσε την Ινδία «τον αγγλικό στρατώνα στην ανατολικές θάλασσες, καθώς μπορούμε να πάρουμε όσα στρατεύματα θέλουμε χωρίς να πληρώσουμε γι' αυτά» (αναφέρεται στο Arrighi, 2007: 136). Χάρη στον ινδικό στρατό της, η Βρετανία παρέταξε τα διπλάσια στρατεύματα στον Ειρηνικό κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως έκαναν και οι ΗΠΑ, οι οποίες ηγήθηκαν της εκστρατείας των Συμμάχων εναντίον της Ιαπωνίας.³

Ακόμα και όταν η Βρετανία αναγκάστηκε το 1947 να εγκαταλείψει την Ινδία λόγω της αυτοκρατορικής «υπερεπέκτασης» αλλά και της εξέγερσης στις αποικίες, αρνήθηκε να υποστηρίξει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Τόσο πριν όσο και μετά τον Β' Παγκόσμιο, ο Ουίνστον Τσόρτσιλ (Winston Churchill) υποστήριξε την ιδέα των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης – χωρίς όμως τη Βρετανία. «Είμαστε με την Ευρώπη, αλλά όχι σε αυτήν» έγραψε το 1930. «Είμαστε συνδεδεμένες, αλλά δεν είμαστε τμήμα της» (αναφέρεται στο Young, 1998: 13). Η μεταπολεμική κυβέρνηση των Εργατικών ακολούθησε την ίδια γραμμή, διατηρώντας απόσταση από το πρώτο βήμα προς την ολοκλήρωση, από το σχηματισμό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Χάλυβα και Άνθρακα (ΕΚΑΧ) το 1951. Όπως και η επόμενη Συντηρητική κυβέρνηση, εκτιμούσαν ότι ο βρετανικός ιμπεριαλισμός έχει μέλλον ως «η τρίτη παγκόσμια δύναμη» μετά τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση, χρησιμοποιώντας το υπόλοιπο της αυτοκρατορίας ώστε να παραμείνει στο «μεγάλο τραπέζι» ως ο πιστός Ευρωπαίος εταίρος της Ουάσινγκτον (Darwin, 2009: ch. 12 & 13).

3. Hastings (2008: 8-9). Βλ. την περίληψη για την οικονομική σημασία της Ινδίας για τον βρετανικό καπιταλισμό στο Callinicos (2009: 153-156).

Δύο ήταν τα γεγονότα που το 1956 κατέστρεψαν αυτή τη φαντασίωση. Πρώτον, οι ΗΠΑ ανάγκασαν τη Βρετανία και τη Γαλλία να εγκαταλείψουν την προσπάθειά τους να ανατρέψουν την αιγυπτιακή εθνικιστική κυβέρνηση του Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ. Ύστερα από αυτή την πανωλεθρία ακολούθησε η ταχεία εκκαθάριση των περισσότερων ευρωπαϊκών αποικιακών αυτοκρατοριών που είχαν απομείνει.

Δεύτερον, τα έξι μέλη της ΕΚΑΧ συμφώνησαν τους όρους στη βάση των οποίων ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) με τη Συνθήκη της Ρώμης το Μάρτιο του 1957. Έτσι, δημιουργήθηκε το πλαίσιο μέσω του οποίου οι πειρωτικές οικονομίες βρέθηκαν μπροστά από τον βρετανικό καπιταλισμό, ο οποίος ταλανιζόταν από χρόνια προβλήματα ανταγωνιστικότητας. Οι προσπάθειες ένταξης στην ΕΟΚ από τις διαδοχικές κυβερνήσεις Εργατικών και Συντηρητικών κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 ήταν προϊόν μιας αίσθησης αποτυχίας ή ακόμη και απόγνωσης, που εκφράζεται επιτυχώς από ένα έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών το 1966 προς το Υπουργικό Συμβούλιο:

«Τα τελευταία 20 χρόνια, αυτή η χώρα έχει χάσει τον προσανατολισμό της.

Υπήρξε μια περίοδος κατά την οποία επλήγη το διεθνές κύρος και η δύναμή μας. Αυτό οδήγησε στην εξάπλωση ενός κλίματος απογοήτευσης και αβεβαιότητας στο έθνος. Δεν ξέρουμε πού βαδίζουμε και έχουμε αρχίσει να χάνουμε την εμπιστοσύνη στον εαυτό μας. Ίσως φτάσαμε στο σημείο όπου η ανάδειξη ενός νέου στόχου και μια νέα δέσμευση θα μπορούσαν να δώσουν στη χώρα τη δυνατότητα να εστιάσει σε κάτι που θα αποκρυσταλλώνει τις ελπίδες της. Η ένταξη στην Ευρώπη θα μπορούσε ενδεχομένως να παρέχει το κίνητρο και το στόχο που μας χρειάζεται».

(Αναφέρεται στο Young, 1998: 190)

Μια παρόμοια αντίληψη διέπνεε και το Υπουργείο Οικονομικών, το οποίο, σύμφωνα με τον Χούγκο Γιανγκ (Hugo Young), «παρέμεινε επίσημα κατά της

βρετανικής ένταξης» στην ΕΟΚ το 1973 (Young, 1998: 225), ενώ και σήμερα εξακολουθεί να έχει μια στάση ευρωσκεπτικιστική. Ο σερ Άλαν Βαντ (Alan Budd), ο επικεφαλής οικονομικός σύμβουλος του Υπουργείου Οικονομικών τη δεκαετία του 1990, δήλωσε πρόσφατα στους *Financial Times* ότι «ήταν τόσο μεγάλη η απελπισία για τη διαχείριση της οικονομίας στις αρχές της δεκαετίας του 1970, που οι τότε αξιωματούχοι θεωρούσαν ότι η ένταξη στην κοινή αγορά ήταν επί της ουσίας άσκοπη. Η ευημερία της Βρετανίας δεν μπορούσε να διασωθεί, και η ένταξη στην ΕΟΚ ήταν η “μάταιη χειρονομία” που περιέμεναν» (Giles, 2016).

Στην περίπτωση αυτή, η ΕΟΚ και στη συνέχεια η ΕΕ πρόσφεραν μια πλατφόρμα πάνω στην οποία ο βρετανικός καπιταλισμός μπόρεσε να ανασυσταθεί με σημαντικό βαθμό επιτυχίας. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είχε πάντα μια διπλή ιμπεριαλιστική προσδιοριστικότητα: πρώτον, την προώθησαν οι ΗΠΑ προκειμένου να έχουν έναν σταθερό και ευημερούντα εταίρο στη δυτική Ευρασία και, δεύτερον, λειτουργεί ως πλαίσιο για τις ευρωπαϊκές ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, παρά τη γεωπολιτική τους υποταγή στην Ουάσινγκτον, για να προωθούν τα συμφέροντά τους παγκοσμίως (Callinicos, 2015). Η Βρετανία επίσης έχει χρησιμοποιήσει την ΕΕ για την προώθηση των ιμπεριαλιστικών της συμφερόντων, αλλά με πιο διφορούμενο τρόπο απ' ό,τι η Γαλλία ή η Γερμανία, διότι προσπάθησε ταυτόχρονα να διατηρήσει τη θέση της ως του σημαντικότερου εταίρου των ΗΠΑ στη διαχείριση του παγκόσμιου καπιταλισμού.

Αυτή η διφορούμενη στάση έχει υλική βάση στην εξέλιξη του ίδιου του βρετανικού καπιταλισμού. Σε ένα πολύ σημαντικό νέο βιβλίο του, ο Τόνι Νόρφιλντ (Tony Norfield) τονίζει ότι επανεμφανίστηκε στις τελευταίες δεκαετίες το Σίτι του Λονδίνου ως κορυφαίο διεθνές χρηματοοικονομικό κέντρο (η Γουόλ Στριτ το ανταγωνίζεται σε μέγεθος, ωστόσο εμπλέκεται ενεργά στην εξυπηρέτηση της κατά πολύ μεγαλύτερης

αμερικανικής οικονομίας). Το Λονδίνο κυριαρχεί στο χώρο των συναλλαγών ξένου συναλλάγματος, στις εξωχρηματοπιστηριακές πράξεις επί παράγωγων μέσων και στα διεθνή ομόλογα, καθώς και στην αγορά των διεθνών τραπεζικών δανείων. Ο Νόρφιλντ ανιχνεύει τις προσπάθειες των βρετανικών κυβερνήσεων από τη δεκαετία του 1950, μερικές φορές σε σύγκρουση με τις ΗΠΑ, να στηρίξουν το Σίτι, το οποίο ο ίδιος περιγράφει ως «το τμήμα ενός μηχανισμού μέσω του οποίου λειτουργούν οι Βρετανοί καπιταλιστές και αποσπούν έσοδα από τον υπόλοιπο κόσμο, κάτι το οποίο ορίζει το καθεστώς της Βρετανίας ως ιμπεριαλιστική δύναμη» (Norfield, 2016: Kindle loc. 3374).

Ο Νόρφιλντ ωστόσο συσχετίζει το ρόλο του Λονδίνου σε βασικές χρηματοπιστωτικές αγορές με μια ευρύτερη κατοχή παραγωγικού κεφαλαίου διεθνώς:

«Το 2013, η Βρετανία είχε το δεύτερο μεγαλύτερο απόθεμα ξένων άμεσων επενδύσεων, αξίας 1,885 δισ. δολαρίων. Παρ' ότι το ποσοστό του Ηνωμένου Βασιλείου αντιπροσώπευε μόνο το 30% του συνόλου των επενδύσεων των ΗΠΑ, που είναι στα 6,35 δισ. δολάρια, ήταν μεγαλύτερο ως ποσοστό της εθνικής οικονομίας. Τα στοιχεία στον πίνακα των Financial Times με τις 500 κορυφαίες εταιρείες παγκοσμίως για το 2011 δείχνουν μια παρόμοια κατάσταση. Το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν στη δεύτερη θέση μετά τις ΗΠΑ, με 34 εταιρείες με συνολική αξία αγοράς 2,085 δισ. δολάρια. Οι ΗΠΑ είχαν 160 εταιρείες αξίας 9,602 δισ. δολαρίων. Μια άλλη έρευνα δείχνει ότι στην κατάταξη βάσει της αξίας ξένων περιουσιακών στοιχείων, από τις κορυφαίες 100 μη χρηματοπιστωτικές εταιρείες παγκοσμίως για το 2013, οι 23 ήταν αμερικανικές, οι 16 βρετανικές και οι 11 γαλλικές, ενώ η Γερμανία και η Ιαπωνία είχαν από 10. Οι 3 μεγαλύτερες εταιρείες του Ηνωμένου Βασιλείου κατείχαν τη δεύτερη, την έκτη και την έβδομη θέση: Η Royal Dutch / Shell Group, η BP και η Vodafone».

(Norfield, 2016: Kindle loc. 134)

Ο βρετανικός καπιταλισμός παραμένει λοιπόν, όπως ήταν από την εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης, η πιο διεθνοποιημένη από τις μεγάλες οικονομίες. Αυτό του δίνει έναν παγκόσμιο προσανατολισμό και εξηγεί τις προσπάθειες που κατέβαλαν οι Βρετανοί για να παραμείνουν μια ισχυρή στρατιωτική δύναμη, αν και σχεδόν πάντα συνεργάζονται με τις ΗΠΑ. Χρησιμοποιώντας πέντε μέσα εξουσίας –το ονομαστικό ΑΕΠ, τα αποθέματα των εξερχόμενων ξένων άμεσων επενδύσεων, το διεθνές ενεργητικό και παθητικό των τραπεζών, το μερίδιο του νομίσματος στις αγορές ξένου συναλλάγματος και τις στρατιωτικές δαπάνες–, ο Νόρφιλντ τοποθετεί τη Βρετανία «στη δεύτερη θέση, αλλά με απόσταση από τις ΗΠΑ, που προηγούνται», μπροστά όμως από την Κίνα, την Ιαπωνία, τη Γερμανία και τη Γαλλία (Norfield, 2016: Kindle loc. 2055). Από φιλελεύθερη σκοπιά ο Σιμς συμφωνεί, αποκαλώντας «το Ηνωμένο Βασίλειο την τελευταία μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη», μετά τις ΗΠΑ και την Κίνα (Simms, 2016: Kindle loc. 4339).

Η διεθνής θέση του βρετανικού καπιταλισμού τον μετέτρεψε σε δύσκολο ευρωπαϊκό εταίρο. Το ημιανεξάρτητο καθεστώς της Βρετανίας τονίστηκε στην επιλογή εξάρσεως (*opt-out*) από το ευρώ την οποία εξασφάλισε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992. Αμέσως μετά ακολούθησε η αφαίρεση της στερλίνας από το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα ([European Monetary System] ERM) τη Μαύρη Τετάρτη της 16ης Σεπτεμβρίου του 1992. Οι ανησυχίες για το Σίτι ήταν ένας από τους κύριους λόγους εξαιτίας του οποίου ο Γκόρντον Μπράουν (Gordon Brown) ως υπουργός Οικονομικών μπλόκαρε την ένταξη της Βρετανίας στο ευρώ στα τέλη της δεκαετίας του 1990 (Norfield, 2016: Kindle loc. 1229). Ο Τόνι Μπλερ (Tony Blair) προσπάθησε να αντισταθμίσει τη μη ένταξη προωθώντας την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής στρατιωτικής συνεργασίας υπό την ηγεσία των ΗΠΑ, μια πολιτική με αποκορύφωμα τη βομβιστική επέμβαση του NATO στη Γιουγκοσλαβία το

1999. Η επίμονη συμμετοχή του Μπλερ στην εισβολή στο Ιράκ, παρά τη γαλλική και τη γερμανική αντίθεση, έδωσε τέλος στο ζήτημα (Simms, 2016: ch. 8).

Η ειρωνεία είναι ότι η επιμονή της Βρετανίας στη στερλίνα – και άρα εκτός και από το σημαντικότερο ευρωπαϊκό έργο από τη Συνθήκη της Ρώμης – δεν εμπόδισε το Λονδίνο να μετατραπεί στην οικονομική πρωτεύουσα της Ευρωζώνης. Το Σίτι δεν κυριαρχεί απλώς στις συναλλαγές σε ευρώ, αλλά, όπως αναφέρουν οι *Financial Times*,

«τα τρία τέταρτα των εσόδων των αγορών κεφαλαίων και της επενδυτικής τραπεζικής προέρχονται από συναλλαγές στο Ηνωμένο Βασίλειο, σύμφωνα με την εταιρεία παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών Oliver Wyman»

(Agnew, 2015).

Η τάση τα τελευταία χρόνια για περαιτέρω ενοποίηση της Ευρωζώνης ως απάντηση στη σχεδόν τερματική κρίση απείλησε να διαταράξει αυτή την εύθραυστη ισορροπία – για παράδειγμα, προσπαθώντας οι συναλλαγές σε ευρώ να πραγματοποιούνται αναγκαστικά εντός της Ευρωζώνης. Αυτό όμως που εξασφάλισε ο Κάμερον στις Βρυξέλλες ήταν ορισμένες παραχωρήσεις που προστατεύουν το καθεστώς του Σίτι, καθώς επίσης και την αναγνώριση του ειδικού καθεστώτος της Βρετανίας (για παράδειγμα, η εξαιρέση από τη δέσμευση της Συνθήκης της Ρώμης, για «ολόένα και πιο μεγάλη ένωση»). Στην πορεία προς το δημοψήφισμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποσχέθηκε να καταστήσει πιο εύκολο για τα hedge funds του Σίτι να δραστηριοποιούνται σε όλη την ΕΕ (Brundsen, 2016). Τώρα όλα τα ενδεχόμενα είναι ανοιχτά. Οι επενδυτικές τράπεζες με έδρα το Λονδίνο μπορεί να βρεθούν αποκλεισμένες από την ενιαία αγορά.

Επομένως, αν τα συμφέροντα του βρετανικού καπιταλισμού τοποθετούνται σταθερά στο στρατόπεδο της παραμονής, προς τι όλη αυτή η αναστάτωση στο Κόμμα των Συντηρητικών; Η απάντηση κατά πάσα πιθανότητα συ-

νοψίζεται σε δύο λέξεις: Θάτσερ και UKIP. Η Μάργκαρετ Θάτσερ (Margaret Thatcher) δεσμεύτηκε να αναστρέψει τη βρετανική παρακμή. Σημείωσε σημαντικές επιτυχίες – εξαπέλυσε μια πλήρους κλίμακας νεοφιλελεύθερη επίθεση, καταφέροντας μεγάλες νίκες εις βάρος της οργανωμένης εργατικής τάξης και ενίσχυσε την οικονομική στροφή του Σίτι με την πλήρη απορρύθμιση του 1986. Ωστόσο η αποκατάσταση της αυτοκρατορικής δόξας της Βρετανίας ήταν πέρα από τις δυνάμεις της (ή απείχε ακόμη και από τις προθέσεις της). Οι εξευτελισμοί υπήρξαν άφθονοι – η Μαύρη Τετάρτη, η στρατιωτική αποτυχία στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν, η κατάρρευση του 2008 – και υπογράμμισαν το γεγονός ότι ο βρετανικός καπιταλισμός είναι τρωτός σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο παγκόσμιο σύστημα όπου η κατανομή της εξουσίας μεταβάλλεται.

Για τη θατσερική πτέρυγα των Συντηρητικών, που βρέθηκε κοντά στην ανταρσία όταν κυβερνούσε ο Μείτζορ και (σε αντίθεση με τον Κάμερον και τον Όσμπορν) ήταν εκθρική απέναντι στην προσπάθεια του Μπλερ να δημιουργήσει ένα κράμα νεοφιλελευθερισμού και σοσιαλδημοκρατίας, η ΕΕ έγινε ο συμβολικός εχθρός, όπου προσωποποιήθηκαν όλες οι διαψεύσεις τους. Η απόσχιση από την ΕΕ έγινε η Μεγάλη Έξοδος που θα επέτρεπε στη Βρετανία να ανακτήσει την εθνική κυριαρχία σε βαθμό που μπορεί ακόμη και οι ΗΠΑ να μην απολαμβάνουν. Για ορισμένους Συντηρητικούς, όπως, για παράδειγμα, για τον Μάικλ Γκόουβ (Michael Gove) και για τον πρώην υπουργό Άμυνας Λιάμ Φοξ (Liam Fox), που περηφανεύονται ότι αποτελούν τη βρετανική εκδοχή των Αμερικανών νεοσυντηρητικών, αυτή η ιδεολογική φαντασίωση ενώνεται με μια άλλη, η οποία λέει ότι η Βρετανία θα μπορούσε να έχει ένα λαμπρό μέλλον στην ελεύθερη αγορά της «αγγλόσφαιρας» μαζί με τις ΗΠΑ και τις πρώην «λευκές αποικίες», όπως ο Καναδάς και η Αυστραλία.

Ήταν ελαφρώς αμήχανο όταν αυτή η επιλογή απορρίφθηκε κατηγορηματικά

από τους υποτιθέμενους εταίρους. Η πολύ έντονη παρέμβαση του Μπαράκ Ομπάμα (Barack Obama) στη συζήτηση για το Brexit κατά την επίσκεψή του στη Βρετανία τον Απρίλιο ήταν επί της ουσίας μια επανάληψη της παραδοσιακής πολιτικής των ΗΠΑ για την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και την υποστήριξη της βρετανικής συμμετοχής προκειμένου να διασφαλίσει ότι η Ουάσινγκτον έχει έναν ισχυρό και φιλικά προσκείμενο σύμμαχο όταν λαμβάνονται αποφάσεις στις Βρυξέλλες. Όπως ακριβώς και με την «ομηρία» του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος από τον Ντόναλντ Τραμπ (Donald Trump), που βάζει τέλος στην ιμπεριαλιστική στρατηγική που ακολουθούν οι ΗΠΑ από τις αρχές τις δεκαετίας του 1940, για τη δημιουργία μιας παγκόσμιας φιλελεύθερης καπιταλιστικής τάξης, με την υποστήριξη της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος, έχουμε το παράδοξο το βασικό κόμμα των μεγάλων επιχειρήσεων να απομακρύνεται από τα συμφέροντα του κεφαλαίου.

Όπως έχει γράψει ο Καρλ Μαρξ (Karl Marx):

«Η ειδική οικονομική μορφή με την οποία αντλείται απλήρωτη εργασία από τους άμεσους παραγωγούς καθορίζει τη σχέση κυριαρχίας και υποδούλωσης, όπως αναφέρεται άμεσα από την ίδια την παραγωγή, και με τη σειρά της αντεπιδρά καθοριστικά πάνω της»

(Marx, 1981: 797).

Οι ανταγωνισμοί μέσα στο πολιτικό εικοικοδόμημα αντεπέδρασαν εκδικητικά, σε αυτή την περίπτωση, στην οικονομική βάση του βρετανικού καπιταλισμού.

Το Brexit λοιπόν δεν αποτελεί τη βάση μιας εναλλακτικής στρατηγικής για τον βρετανικό καπιταλισμό. Έχει όμως μετατραπεί στο στυλοβάτη μιας διαδικασίας ανασύνθεσης γενεών μέσα στην ακτιβιστική βάση των Συντηρητικών, που έχει κάνει κανόνα τον ευρωσκεπτικισμό και έχει περιορίσει τη φιλοευρωπαϊκή πτέρυγα του κόμματος σε ένα γηράσκον τμήμα που εκπροσωπείται από

πρόσωπα του παρελθόντος, όπως ο Μάικλ Χέσελταϊν (Michael Heseltine) και ο Κεν Κλαρκ (Ken Clarke). Αυτός ο μετασχηματισμός ενισχύθηκε στη συνέχεια από την άνοδο του UKIP. Το επίτευγμα του Νάιτζελ Φάρατζ (Nigel Farage) ήταν να μετατρέψει αυτό που παραδοσιακά ήταν η ανησυχία μιας σχετικά μικρής μειονότητας, δηλαδή την απειλή που θέτει στη βρετανική κυριαρχία ένα ευρωπαϊκό «υπερκράτος», σε έναν δημοφιλή στόχο. Ο Φάρατζ έθεσε ένα νέο πλαίσιο στο ευρωπαϊκό ζήτημα χρησιμοποιώντας τη μετανάστευση και αξιολοιώντας την άφιξη των μεταναστών από την κεντρική και την ανατολική Ευρώπη από τότε που η ΕΕ επεκτάθηκε προς τα ανατολικά το 2004. Η διείδυση που έχει πετύχει το UKIP στην εκλογική βάση των δύο μεγάλων κομμάτων μετατόπισε τη συζήτηση για τη μετανάστευση προς τα δεξιά, παράλληλα όμως κινητοποίησε τους Συντηρητικούς στο να προσπαθήσουν να ανακτήσουν τον έλεγχο της ευρωπαϊκής ατζέντας.

Πώς εκτυλίχθηκε αυτό στην ίδια την εκστρατεία του δημοψηφίσματος; Υπό το συνεχές μπαράζ «επιθέσεων» από το βαρύ πυροβολικό του κεφαλαίου για τις επιβλαβείς οικονομικές συνέπειες του Brexit, οι Συντηρητικοί ηγέτες της εκστρατείας υπέρ του Brexit μετατοπίστηκαν όλο και περισσότερο προς το UKIP, το οποίο υποσχόταν ότι η έξοδος από την ΕΕ θα επιτρέψει στη Βρετανία να «ανακτήσει τον έλεγχο των συνόρων της». Πρόκειται για άλλη μία ιδεολογική φαντασίωση: η εξάρτηση του σύγχρονου καπιταλισμού από τους εργαζόμενους μετανάστες είναι αυτή που αποτελεί κινητήρια δύναμη της δημογραφικής αλλαγής στη Βρετανία, όπως και αλλού, και όχι η βασική αρχή της ΕΕ για την ελεύθερη μετακίνηση του εργατικού δυναμικού. Δεν είναι όμως ο ρατσισμός ο πιο ισχυρός παράγοντας που οδήγησε τον κόσμο να στηρίξει το Brexit.

Το UKIP επωφελήθηκε από την αποστροφή των απλών ψηφοφόρων για ολόκληρη την πολιτική και οικονομική ελίτ. Εδώ η εκστρατεία του δημοψηφί-

σματος έστειλε αντιφατικά μηνύματα. Από τη μια πλευρά, η συζήτηση κατέληξε στο εξής: καλοβαλμένα και κοστουμαρισμένα αγόρια των Συντηρητικών να φωνάζουν το ένα στο άλλο – κάτι που δεν βοηθά καθόλου την αντιμετώπιση της απομάκρυνσης των ψηφοφόρων. Από την άλλη πλευρά, η ίδια η ομοφωνία της αντιπολίτευσης υπέρ του Brexit πιθανώς να οδήγησε πολλούς ανθρώπους στο στρατόπεδο αυτό, ως μια πράξη ανυπακοής. Δημοσκοπήση του YouGov εμφανίζει τις μεγάλες επιχειρήσεις (36%), τους τραπεζίτες και τους πολιτικούς (32% αμφότεροι) ως τους τρεις βασικούς κερδισμένους από την ΕΕ, ενώ στους χαμένους συγκαταλέγονται οι μικρές επιχειρήσεις (26%), οι χαμηλοεισοδηματίες (25%) και οι συνταξιούχοι (14%) (Moore, 2016).

Υπάρχει ακόμα ένα πολύ σημαντικό σημείο σχετικά με τις δημοφιλείς νοοτροπίες. Όλες οι δημοσκοπήσεις δείχνουν πως, όσο πιο φτωχός είσαι, τόσο πιο πιθανό είναι να ψηφίσεις υπέρ του Brexit (βλ. π.χ. Parker & Cocco, 2016, και Ashcroft, 2016). Αυτό σημαίνει πως εκατομμύρια ψηφοφόροι της εργατικής τάξης δεν εκπροσωπήθηκαν από το κυρίαρχο εργατικό κίνημα. Όπως και στην περίπτωση της ψηφοφορίας για τη Συρία το Δεκέμβριο, το μέτωπο των Συντηρητικών έδειξε τη βαθιά αφοσίωσή του στον «μπλερισμό». Με τον πιο απογοητευτικό τρόπο, οι αρχηγοί των συνδικάτων, αφότου έδωσαν τα χέρια με την κυβέρνηση, που «μετρίασε» ελαφρώς το νομοσχέδιο ενάντια στο συνδικαλισμό, ρίχτηκαν στη μάχη υποστηρίζοντας το Bremaïn (παρ' ότι τρεις μικρές αριστερές ομοσπονδίες – οι ASLEF, BFAWU, RMT – αποτελούν λαμπρή εξαίρεση)⁴. Όπως η οριακά πιο αριστερή καμπάνια «Μια άλλη Ευρώπη είναι εφικτή», οι συνδικαλιστές επικεντρώθηκαν στα παραμυθάκια για μια Ευρωπαϊκή Ένωση στο ρόλο του παρακινητή και εγγυητή προοδευτικών κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Αυτό όχι απλώς απέκρυψε την

υφιστάμενη νεοφιλελεύθερη επίθεση της ΕΕ στο ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, αλλά με επιτυχία «άδειασε» την ικανότητα των κοινωνικών κινήματων να αποσπούν μεταρρυθμίσεις μέσω αγώνων από τα κάτω.

Στη χειρότερη εκδοχή του, αυτό περιλάμβανε στην αρχή της εκστρατείας του Bremaïn την εμφάνιση του Τζορτζ Γκάλουγουϊ (George Galloway) στο πλευρό του Φάρατζ. Έτσι, και ο Σαντίκ Καν (Sadiq Khan), ο νεοεκλεγείς δήμαρχος τους Λονδίνου με τους Εργατικούς, μοιράστηκε το ίδιο βήμα με τον Κάμερον, ενώ η βουλευτής των Πρασίνων Καρολάιν Λούκας πρωτοστάτησε στην καμπάνια «Britain Stronger in Europe» και στήριξε τον Μέιτζορ, ο οποίος ως πρωθυπουργός έκλεισε τα ορυχεία, ιδιωτικοποίησε τους σιδηροδρόμους και ξεκίνησε την ιδιωτικοποίηση του βρετανικού συστήματος υγείας, όταν στάθηκε στο πλευρό του Μπόρις Τζόνσον (Boris Johnson).

Σε σύγκριση με αυτό το μπέρδεμα των φιλοΕΕ απολογητών και της ταξικής συνεργασίας, ο Τζέρεμι Κόρμπιν έπαιξε ένα πιο έξυπνο παιχνίδι. Εξαναγκασμένος από τους φιλομπλερικούς στο σκιώδες Υπουργικό Συμβούλιο να στηρίξει

4. Βλ. www.rmt.org.uk/news/aslef-bfawu-rmt/.

την παραμονή στην ΕΕ κατά την έναρξη της ηγεσίας του, υπήρξε ένας από τους πιο «κλιαρούς» υπερμάχους του Bremaïn. Όπως και ο ΜακΝτόνελ, έτσι και ο Κόρμπιν αρνήθηκε να μοιραστεί το βήμα με τους Συντηρητικούς και σε μια ομιλία που υποτίθεται θα στήριζε το Bremaïn εντέλει εστίασε τα «πυρά» του στους Συντηρητικούς, στην εκστρατεία του Bremaïn και στην ίδια την ΕΕ. Όπως ανέφερε και η *New Statesman*:

«Έκανε αρκετές φιλοΕΕ τοποθετήσεις, έτσι ώστε η “γκρίνια” των πιο αφοσιωμένων φιλοευρωπαϊκών Εργατικών να μοιάζει με ανταρσία παρά με εποικοδομητική κριτική. Πέταξε ένα κομμάτι κρέας στους στενούς υποστηρικτές του, διαφωνώντας με την TTIP [Διατλαντική Εταιρική Σχέση Εμπορίου και Επενδύσεων] – μια συνθήκη που μοιάζει να έχει λήξει πριν καν ξεκινήσει – και ανακοινώνοντας εκ νέου ότι μια κυβέρνηση των Εργατικών θα επανεθνικοποιήσει τους σιδηροδρόμους. Πολύ βασικό επίσης είναι ότι έκανε ακριβώς τόσα όσα για να δείξει σε κάποιους λίγους βουλευτές των Εργατικών που είναι αντιΕΕ ότι θα μπορούσε ενδεχομένως να παραμείνει στο πλευρό τους».

(Bush, 2016)

Ο Κόρμπιν εκτίμησε πιθανότατα πως το δημοψήφισμα αποτελεί πρόβλημα των Συντηρητικών και πως οι Εργατικοί θα επωφεληθούν, αν τους αφήσουν να μαλλιοτραβηχτούν. Το πρόβλημα με τέτοιου τύπου κινήσεις είναι πως έστειλε αντιφατικά σήματα στους εκατομμύρια παραδοσιακούς ψηφοφόρους των Εργατικών να στηρίξουν το Brexit, χωρίς όμως να τους προσφέρει κάποιο ξεκάθαρο πολιτικό στίγμα. Αν ο Κόρμπιν είχε συνδέσει την απόρριψη της ΕΕ με την πάλη ενάντια στη λιτότητα, θα είχε καταφέρει να κερδίσει έναν ευρύτερο καταπισμό που αναδύθηκε από την εκλογή του ως ηγέτη των Εργατικών τον περασμένο Σεπτέμβριο. Όπως αναφέρει ο Φρέντι Σίερς (Freddie Sayers) του YouGov:

«Η Κορμπινομανία ήταν ένα νεολαιίστικο κίνημα των κοινωνικών δικτύων, παράλληλα όμως περιλάμβανε και την εργατική

τάξη. Ως ομάδα, το τμήμα ενός διευρυμένου εκλεκτορικού σώματος [selectorate] των Εργατικών που ψήφισε στις προεδρικές εκλογές είχε υψηλό μορφωτικό επίπεδο σε σχέση με τον μέσο όρο, αλλά στο εσωτερικό της το πιο “νορμάλ” κομμάτι ήταν οι υποστηρικτές του Κόρμπιν. Μόλις το 26% των υποστηρικτών του Κόρμπιν είχε εισόδημα άνω των 40.000 λιρών, ελαφρώς λιγότερα από τον εθνικό μέσο όρο του 27%. (Οι υποστηρικτές των Άντι Μπέρνχαμ [Andy Burnham], Ιβέτ Κούπερ [Yvette Cooper] και Λιζ Κένταλ [Liz Kendall] βρίσκονταν πιο ψηλά, στο 29%, 32% και 44% αντίστοιχα.) Ο Κόρμπιν λοιπόν κατάφερε να “πάρει” τα καλά παιδιά και το αριστερό τμήμα της εργατικής τάξης».

(Sayers, 2016)

Οι υπεκφυγές όμως του Κόρμπιν οδήγησαν τμήμα της εργατικής τάξης που στήριζε Brexit προς τον Φάρατζ και τον Τζόνσον. Έχει τη σημασία του ωστόσο να αναλύσουμε προσεκτικά τα διαφορετικά στοιχεία της κατάστασης. Μεγάλα τμήματα της ριζοσπαστικής και φιλελεύθερης Αριστεράς πείστηκαν κατά τη διάρκεια της εκστρατείας ότι η ψήφος στο Brexit θα τροφοδοτήσει ρατσιστικά και αντιμεταναστευτικά αισθήματα, τα οποία, αν νικήσουν, θα εδραιώσουν τους θατσερικούς στην εξουσία. Το παραπάνω συνοψίστηκε στο tweet του Μπίλι Μπραγκ (Billy Bragg): «Δεν είναι κάθε υποστηρικτής του Brexit ρατσιστής, αλλά κάθε ρατσιστής θα ψηφίσει Brexit».⁵ Η λογική αυτού του επιχειρήματος είναι προφανώς λανθασμένη. Ο Κάμερον και ο Όσμπορν στα έξι χρόνια της θητείας τους είχαν ήδη προωθήσει το νεοφιλελευθερισμό πολύ περισσότερο απ’ ό,τι θα τολμούσε η Θάτσερ. Η επίθεση του απεχθούς Άλαν Σούγκαρ (Alan Sugar), υποστηρικτή του Bremaïn, στην Γκιζέλα Στιούαρτ (Gisela Stuart), βουλευτή των Εργατικών υπέρ της εξόδου, με τα εξής λόγια: «μια μετανάστρια του 1974 θα πει σ’ εμάς τους

5. Βλ. <https://twitter.com/billybragg/status/743408035167633408?lang=en-gb>.

Βρετανούς τι να κάνουμε», δείχνει πως δεν ήταν όλοι οι ρατσιστές στην ίδια πλευρά.⁶

Η ερμηνεία αυτή φαίνεται να υποστηρίζεται και από την άνανδρη δολοφονία της βουλευτή των Εργατικών Τζο Κοξ (Jo Cox) από ένα φασίστα. Η δολοφονία προκάλεσε ταραχή στους ηγέτες υπέρ της εξόδου και ενθάρρυνε τους αντιπάλους τους να παρουσιάσουν το δημοψήφισμα ως ψήφο ή όχι στο ρατσισμό. Το τέχνασμα αυτό ξεκίνησε από την ηγεσία των Εργατικών, αλλά στη συνέχεια υιοθετήθηκε από τον Κάμερον και την εκστρατεία «Britain Stronger in Europe». Παράλληλα, στελέχη των Εργατικών, όπως ο αναπληρωτής πρόεδρος Τομ Γουότσον (Tom Watson), ο υπουργός Οικονομικών Τζον ΜακΚτόνελ, και ο γενικός γραμματέας του Unite Λεν ΜακΚλόσκι (Len McCluskey), εξέφρασαν την υποστήριξή τους για τον περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της ΕΕ.

Η κίνηση αυτή ήταν μια απάντηση στην ανακάλυψη βουλευτών των Εργατικών υπερμάχων του Bremaïn και συνδικαλιστικών στελεχών ότι μεγάλο τμήμα της εργατικής τάξης επρόκειτο να ψηφίσει Brexit. Υποτίθεται ότι όλοι αυτοί είχαν ως κίνητρο το ρατσισμό. Φυσικά, μόνο ένας άνοπτος θα μπορούσε να αρνηθεί ότι ο ρατσισμός αποτελεί μια ισχυρή και αναπτυσσόμενη δύναμη στη Βρετανία αλλά και σε όλη την Ευρώπη. Παρά τη φρίκη της δολοφονίας της Κοξ, το πρόβλημα δεν είναι τόσο η δηλωμένη και οργανωμένη φασιστική Δεξιά, καθώς στη Βρετανία υπάρχει μόνο ένα σύμπλεγμα κατακερματισμένων αντιμαχόμενων γκρουπούσκουλων, που παρ' όλα αυτά αποτελούν απειλή η οποία απαιτεί συνεχή επαγρύπνηση και –εφόσον χρειάζεται– αποφασιστικές αντισυγκεντρώσεις.

Αναμφίβολα, εκατομμύρια ψήφισαν στο δημοψήφισμα υπέρ του Brexit υπό την επίδραση ενός ευρύτερου αντιμε-

ταναστευτικού ρατσιστικού κλίματος. Αλλά, όπως αναφέραμε παραπάνω, εξίσου ισχυρή δύναμη είναι και η αποξένωση από την οικονομική και πολιτική ελίτ που αποκραυγαλώνει την εμπειρία 40 χρόνων νεοφιλελευθερισμού και σχεδόν 10 χρόνια κρίσης, τα οποία εκφράζονται μέσα από τη στασιμότητα ή την πτώση των μισθών, την ανεργία, τη μείωση των κοινωνικών κατοικιών και τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας. Η ΕΕ ως ενσάρκωση του νεοφιλελευθερισμού και της περιφρόνησης της δημοκρατίας αποτελεί τέλειο σύμβολο όλης αυτής της δυσαρέσκειας. Το Λονδίνο, ως παγκόσμιο οικονομικό κέντρο, ίσως ψήφισε υπέρ της παραμονής, αλλά κάθε άλλη αγγλική περιοχή και το σύνολο της Ουαλίας ψήφισαν έξοδο. Το YouGov εκτίμησε πως η ασυνήθιστα μεγαλύτερη προσέλευση στο βόρειο τμήμα της Αγγλίας σε σχέση με το νότιο ανέτρεψε την ισορροπία.⁷ Ο Γουίλ Ντέιβις (Will Davies) σχολιάζει με καυστικό τρόπο τις περιοχές στα βόρεια, στα βορειοανατολικά και στην Ουαλία που ψήφισαν υπέρ του Brexit:

«Είναι αναγνωρισμένες πλήρως ως παρδοσιακές ενδοχώρες των Εργατικών, σε περιοχές με ανθρακωρυχεία και/ή γύρω από πόλεις με ναυπηγεία. Πράγματι, έξω από το Λονδίνο και τη Σκωτία υπήρχαν οι μοναδικές κουκκίδες Εργατικών στον εκλογικό χάρτη του 2015. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να πιστεύουμε ότι δεν θα διατηρήσουν το κόκκινο χρώμα των Εργατικών, αν πραγματοποιηθούν εκλογές το φθινόπωρο. Αλλά, στη γλώσσα της μαρξιστικής γεωγραφίας, δεν είχαν επιτυχημένη “χωρική αποτύπωση” από την εποχή της κρίσης του στασιμοληθωρισμού της δεκαετίας του 1970. Ο θάτσερισμός τούς τσάκισε με το κλείσιμο των ανθρακωρυχείων και το μονεταρισμό, παράλληλα όμως δεν δημιούργησε θέσεις εργασίας στον ιδιωτικό τομέα για να καλύψει το κενό. Οι επιχειρηματικές επενδύσεις που οι νεοφιλελεύθεροι πι-

6. Βλ. https://twitter.com/Lord_Sugar/status/745351864762392576?lang=en-gb.

7. Βλ. <https://yougov.co.uk/news/2016/06/24/brexit-follows-close-run-campaign/>.

στεύουν πως περιμένουν στη γωνία δεν υλοποιήθηκαν ποτέ. Η λύση των Εργατικών ήταν να μοιράζουν λεφτά μέσω της δημοσιονομικής πολιτικής: με τη στρατηγική δημιουργία θέσεων εργασίας στον δημόσιο τομέα στη Νότια Ουαλία και στα βορειοανατολικά με στόχο να ελαττώσουν την αποβιομηχάνιση, ενώ η φορολόγηση έκανε τις χαμηλής παραγωγικότητας δουλειές στον τομέα των υπηρεσιών κοινωνικά πιο βιώσιμες. Αυτό δημιούργησε ουσιαστικά ένα σκιώδες κράτος πρόνοιας, το οποίο συνυπήρχε με μια πολιτική κουλτούρα που επέκρινε την εξάρτηση. Το διαβόητο σχόλιο του Πίτερ Μάντελσον (Peter Mandelson) ότι οι περικοχές των Εργατικών θα τους ψήφιζαν σε κάθε περίπτωση, καθώς “δεν είχαν εναλλακτική”, περιέγραφε μια γενικευμένη στάση. Όπως το θέτει η Νάνσι Φρέιζερ (Nancy Fraser), ο Νέος Εργατισμός (New Labour) πρόσφερε “αναδιανομή”, αλλά όχι “αναγνώριση”.

Αυτή η πολιτισμική αντίφαση δεν ήταν βίωσιμη, όπως δεν ήταν και η γεωγραφική. Το θέμα δεν ήταν μόνο ότι η “χωρική αποτύπωση” ήταν σχετικά βραχυπρόθεσμη, δεδομένου ότι εξαρτιόταν από την αύξηση των φορολογικών εσόδων από τα νοτιοανατολικά και ενώ η κεντροαριστερή κυβέρνηση ήταν πρόθυμη να διανείμει άφθονα χρήματα (παρ’ ότι με διακριτικό τρόπο), παράλληλα παρέλειψε, να παρέχει αυτό που διακαώς επιθυμούσαν οι περισσότεροι ψηφοφόροι του Brexit: την αξιοπρέπεια του να είναι αυτόάρκεις, όχι κατ’ ανάγκην από μια νεοφιλελεύθερη σκοπιά, αλλά σίγουρα από μια κοινωνική, οικογενειακή και αδελφική σκοπιά».

(Davies, 2016)

Η δημοσκοπηση της Lord Ashcroft που έγινε την ημέρα του δημοψηφίσματος διαπίστωσε ότι περίπου το 49% των ψηφοφόρων του Brexit δήλωσε ότι ο μοναδικός λόγος που τάσσεται υπέρ της αποχώρησης από την ΕΕ είναι «το αξίωμα ότι οι αποφάσεις για το Ηνωμένο Βασίλειο πρέπει να λαμβάνονται εντός του Ηνωμένου Βασιλείου», σε σύγκριση με το 33% που παρουσίασε ως βασικό λόγο για την έξοδο ότι «προ-

σφέρει την καλύτερη ευκαιρία προκειμένου το Ηνωμένο Βασίλειο να ανακτήσει τον έλεγχο της μετανάστευσης και των συνόρων του». Επίσης, σημαντικός αριθμός ατόμων των μαύρων και των εθνικών μειονοτήτων τάχθηκε στο πλευρό τους: «Το 53% των λευκών ψηφοφόρων ψήφισε την αποχώρηση από την ΕΕ έναντι του 47% που επέλεξε την παραμονή. Τα δύο τρίτα (το 67%) αυτών που αυτοχαρακτηρίζονται Ασιάτες ψήφισαν να παραμείνουν, όπως έκαναν και τα τρία τέταρτα (73%) των μαύρων ψηφοφόρων. Περίπου 6 στους 10 (58%) από όσους αυτοχαρακτηρίζονται χριστιανοί επέλεξαν την αποχώρηση – 7 στους 10 μουσουλμάνους ψήφισαν την παραμονή» (Ashcroft, 2016).

Σε μια εκστρατεία όμως η οποία κυριαρχήθηκε από τις δύο πτέρυγες του κόμματος των Συντηρητικών, με τη συνεχή πίεση από το UKIP, το ζήτημα της φυλής και της μετανάστευσης έγινε το πλαίσιο της συζήτησης. Ήταν εντελώς αναπόφευκτο. Οι ηγέτες του εργατικού κινήματος φέρουν πολύ μεγάλη ευθύνη για την αποτυχία τους να ασκήσουν κριτική στην ΕΕ από τα αριστερά – όχι απαραίτητα διεθνιστική και αντικαπιταλιστική: η αριστερή ρεφορμιστική κριτική που αναπτύχθηκε από τον Τόνι Μπεν (Tony Benn) θα εξυπηρετούσε μια χαρά το σκοπό.

Υπάρχει ένα σημαντικό δίδαγμα εδώ για την ευρωπαϊκή ριζοσπαστική Αριστερά, η οποία εξακολουθεί να συμφωνεί με την πολιτική «της παραμονής και της μεταρρύθμισης της ΕΕ», την οποία στήριξε ο Κόρμπιν κατά την εκστρατεία του δημοψηφίσματος παρά τη συντριβή της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα πέρυσι από τα κυρίαρχα κράτη στην ΕΕ και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Αυτή η προσέγγιση δεν είναι απλώς αναποτελεσματική, αλλά παραχωρεί το έδαφος της αντιπολίτευσης στην ΕΕ στη ρατσιστική και φασιστική Δεξιά. Η αφοσίωση του Die Linke, του γερμανικού αριστερού κόμματος, στο ευρωπαϊκό εγχείρημα έχει οδηγήσει στον εκτοπισμό του από την Εναλλακτική για τη Γερμανία (Alternative für Deutschland),

που έχει συνδυάσει την εναντίωση στο ευρώ με τον αντιμεταναστευτικό ρατσισμό και την ισλαμοφοβία.

Αλλά ας επιστρέψουμε στο δεύτερο ερώτημα: Μπορούν να ενωθούν τα κομμάτια του Humpty Dumpty μετά την ψήφιση του Brexit; Η κυβέρνηση του Κάμερον ήδη είναι εύθραυστη. Επί της ουσίας, από τις βουλευτικές εκλογές και μετά κάνει τη μία υποχώρηση μετά την άλλη, συχνά σε πολιτικές που προωθούνται από τον Όσμπορν – φορολόγηση, επιδόματα αναπηρίας, ανοικτά εμπορικά καταστήματα τις Κυριακές, φορολογικές ελαφρύνσεις συνταξιούχων, αναγκαστική «ακαδημαϊκοποίηση», ανήλικοι πρόσφυγες. Πίσω από αυτές τις στροφές 180 μοιρών βρίσκεται μια μικρή ομάδα Συντηρητικών που απαρτίζεται από ανώτατα στελέχη του δικαστικού σώματος, η οποία είναι εχθρική προς τον Κάμερον και τον Όσμπορν και εκμεταλλεύτηκε την ισχύη κυβερνητική πλειοψηφία. Ενωθουσιασμένοι από τη νίκη του Brexit, θα πείσουν τώρα την αποδυναμωμένη κυβέρνηση για ένα γρήγορο διαζύγιο με την ΕΕ.

Η ακέφαλη πλέον κυβέρνηση πρέπει να κάνει τρία ενδεχομένως ασύμβατα μεταξύ τους πράγματα. Πρώτον, να βρει έναν νέο πρωθυπουργό μέσα από εκλογές στο κόμμα, οι οποίες κατά πάσα πιθανότητα θα δυσχεράνουν ακόμα περισσότερο τις σχέσεις εντός των Συντηρητικών. Δεύτερον, να καθουσιάζει τις αγορές, κάτι που δεν είναι καθόλου εύκολο δεδομένης της σημασίας που έχει η ΕΕ για τον καπιταλισμό στη Βρετανία. Η Μαύρη Τετάρτη διήρκεσε μόνο μία μέρα, αλλά η στερλίνα και οι βρετανικοί τίτλοι θα δεχτούν πολλά ακόμα χτυπήματα. Τρίτον, θα πρέπει να εμπλακεί σε συνομιλίες και διαπραγματεύσεις –οι οποίες, κατά γενική ομολογία των ειδικών, θα είναι δύσκολες– με τις Βρυξέλλες σχετικά με τη διαδικασία αποχώρησης της Βρετανίας από την ΕΕ. Παράλληλα, ο πρωθυπουργός θα πρέπει να διαχειριστεί μια Βουλή των Κοινοτήτων στην οποία η κυβέρνηση έχει στην καλύτερη περίπτωση μια μικρή πλειοψηφία και οι περισσότεροι βου-

λευτές ήταν αντίθετοι με το Brexit, ενώ παράγοντες της αστικής τάξης προσπαθούν να ανατρέψουν ή να ψαλιδίσουν την απόφαση του δημοψηφίσματος.

Ο Χούγκο Γιανγκ έγραψε για το δημοψήφισμα του 1975: «Αυτό που παραδέχονται όλοι πως έκρινε την έκβασή του ήταν ο φόβος και όχι η θριαμβολογία: Ο φόβος για το άγνωστο όπως αντιπροσωπεύεται από έναν κόσμο έξω από την Ευρώπη τον οποίο οι υπέρμαχοι του Όχι δεν ήταν σε θέση να περιγράψουν πειστικά» (Young, 1998: 296). Αυτή τη φορά η συσσωρευμένη δυσανεμία της νεοφιλελεύθερης εποχής ξεπέρασε το φόβο. Το κενό όμως εξακολουθεί να υπάρχει, καθώς οι ηγέτες του Brexit βρίσκονται σε αναζήτηση ενός εναλλακτικού προσανατολισμού στο πλαίσιο του βρετανικού καπιταλισμού.

Ο Κόρμπιν θα πρέπει να μπορέσει να προσφέρει μια εναλλακτική λύση σε αυτό το χάος. Η απόσταση που κράτησε από την ΕΕ κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος τον έβαλε σε καλή θέση ώστε να μπορέσει να επανασυνδεθεί με τους ψηφοφόρους των Εργατικών που ψήφισαν έξοδο. Δυστυχώς, το μπλερικό σκιάδεο Υπουργικό Συμβούλιό του φαίνεται αποφασισμένο να επιδιώξει να τον απομακρύνει λόγω της αποτυχίας του να εξασφαλίσει τη νίκη για το Remain. Πρόκειται για μια πράξη εκπληκτικής αλαζονείας: Δεδομένου ότι όσοι συνωμότησαν για το πραξικόπημα ήταν στο Εργατικό Κόμμα πολύ περισσότερο καιρό απ' ό,τι ο Κόρμπιν, φέρουν μεγάλη ευθύνη για την εκλογική αποστοίχιση. Όπως και για τον Κάμερον, το Remain ήταν ο στόχος και το Brexit είναι η ήττα τους. Είναι επίσης εγκληματική πράξη να διαιρέσεις το Κόμμα των Εργατικών την ώρα που οι Συντηρητικοί μπορεί να οδηγηθούν σε πρόωρες εκλογές. Ωστόσο, οι υποστηρικτές του Χίλαρι Μπεν (Hilary Benn) προφανώς πιστεύουν ότι η τακτική της καμένης γης είναι ο μόνος τρόπος για να σώσουν ό,τι σώζεται από τον Νέο Εργατισμό.

Είναι σαφές ότι η ελεύθερη μετακίνηση των εργαζομένων εντός της ΕΕ θα αποτελέσει κυρίαρχο ζήτημα στη βρε-

τανική πολιτική για τους επόμενους μήνες, αν όχι χρόνια. Αυτό ισχύει για τους Συντηρητικούς: ο Τζόνσον και ο Γκούβ δεσμεύτηκαν ότι το Brexit θα επιτρέψει στη Βρετανία να αποδεσμευτεί από αυτή την αρχή. Όποιος διαδεχτεί τον Κάμερον θα δεχτεί πιέσεις από μεγάλες επιχειρήσεις για να κρατήσει τη Βρετανία στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά (η οποία θα επιτρέψει στο Σίτι να συνεχίσει να εξάγει χρηματοοικονομικές υπηρεσίες στην ΕΕ), και οι Βρυξέλλες θα επιμένουν να συνδυαστεί αυτό με την ελεύθερη μετακίνηση. Ο Κόρμπιν χρησιμοποίησε αυτή την απαίτηση της ΕΕ κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος για να αντισταθεί στις πιέσεις να θέσει ένα ανώτατο όριο στη μετανάστευση, ωστόσο θα αναγκαστεί να υποχωρήσει για να σώσει την ηγεσία του. Παραδόξως, ακόμη και η εξέχουσα προσωπικότητα της ριζοσπαστικής Αριστεράς, ο Πολ Μείσον (Paul Mason), ο οποίος υποστήριξε το Bremaïn ως προοδευτική και διεθνιστική πράξη, τάσσεται τώρα υπέρ της κατάργησης της ελεύθερης μετακίνησης των εργαζομένων (Mason, 2016).

Το δημοψήφισμα αναμφίβολα ενίσχυσε τα κύματα ρατσισμού που διακατέχουν τη βρετανική κοινωνία. Ωστόσο οφείλουμε να πούμε πως οι Συντηρητικοί, το UKIP και οι Ναζί δεν έχουν επικρατήσει. Το τεράστιο κύμα αλληλεγγύης προς τους πρόσφυγες που σάρωσε την Ευρώπη στις αρχές του φθινοπώρου του 2015 δεν έχει διαλυθεί. Αντίθετα, ένα μεγάλο δίκτυο τοπικών πρωτοβουλιών με στόχο την υλική και πνευματική υποστήριξη στους πρόσφυγες από το Καλέ μέχρι τη Λέσβο έχει εδραιωθεί σε όλη τη Βρετανία. Ήδη τον περασμένο Σεπτέμβριο 31% του βρετανικού πληθυσμού εκτιμάται ότι παρείχε κάποιες μορφές στήριξη στους πρόσφυγες (Travis, 2015). Πέρα από την παράξενη τοποθέτηση του Κόρμπιν και των συμμάχων του, αυτό το εκπληκτικό αυτοοργανωμένο κίνημα δεν έχει πολιτική εκπροσώπηση. Πρόκειται για ένα ισχυρό αντίβαρο απέναντι στους ρατσιστές. Η πανωλεθρία που υπέστη η ισλαμοφοβία

κή εκστρατεία του Ζακ Γκόλντσμιθ (Zac Goldsmith) στις δημοτικές εκλογές του Λονδίνου αποκάλυψε ένα ακόμα εμπόδιο για τη ρατσιστική ρητορική: τη συνήθεια της καθημερινής ανοχής που έχει αναδυθεί μέσα από τις διαφορετικές, αλληλοδιαπλεκόμενες ζωές των ανθρώπων στις μεγάλες πόλεις.

Αυτά τα αντιρατσιστικά ρεύματα πρέπει να οργανωθούν. Έχει αρχίσει να συμβαίνει σε διευρυμένη βάση με το σκηματισμό «Stand Up to Racism» («Ψώσε το Ανάστημά σου στο Ρατσισμό»), την κινητήρια δύναμη πίσω από την αντιρατσιστική κινητοποίηση στις 19 Μαρτίου και συν-χορηγός στο Καραβάνι του Καλέ στις 18 Ιουνίου. Απαιτείται όμως μια πιο ισχυρή σοσιαλιστική οπτική, καθώς και η σύνδεση της καταπολέμησης του ρατσισμού από ταξική σκοπιά με την ευρύτερη πάλη ενάντια στη λιτότητα. Η εμφάνιση της καμπάνιας του Lexit, με μια αριστερή, διεθνιστική κριτική απέναντι στην ΕΕ, αποτέλεσε μία από τις επιτυχίες του δημοψηφίσματος. Όχι επειδή απέσπασε τεράστιο αριθμό ψήφων, αλλά επειδή συνένωσε σημαντικό φάσμα δυνάμεων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην εκστρατεία υπέρ του Brexit πάνω σε μια αντικαπιταλιστική και αντιρατσιστική βάση, που –σε αντίθεση με κάποιες προηγούμενες αριστερές αντι-ΕΕ εκστρατείες– δεν περιλάμβανε χτυπημένους μετανάστες.

Το Lexit πρόσφερε μια πολιτική φωνή, έστω και περιορισμένη, στους εργαζόμενους που ήθελαν να απορρίψουν την ΕΕ από ταξική σκοπιά. Παρείχε έτσι μια εναλλακτική απέναντι στην ταξική συνεργασία ηγετών του «Μια άλλη Ευρώπη είναι εφικτή». Επιπλέον, λόγω του φρικτού κατακερματισμού της βρετανικής άκρας Αριστεράς τα τελευταία χρόνια, η επιτυχημένη συνεργασία διάφορων οργανώσεων και ρευμάτων ήταν ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός. Το Lexit ωστόσο ήταν μια μειοψηφία στην ευρύτερη Αριστερά, μέσα στην οποία οι περισσότεροι ήταν πεπεισμένοι ότι η ΕΕ αποτελεί προπύργιο ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό και στο ρατσισμό. Αυτό προκάλεσε συζητήσεις, ιδίως στα μέσα

κοινωνικής δικτύωσης, στην πορεία προς και μετά την ψηφοφορία.

Στην ταραχώδη και επικίνδυνη κατάσταση που άνοιξε η ψήφος υπέρ του Brexit είναι απαραίτητο να ξεχωρίσουμε τις διαφωνίες της βρετανικής ριζοσπαστικής Αριστεράς για την Ευρώπη. Η αλήθεια είναι ότι όλοι μας ήρθαμε αντιμέτωποι με μια σκληρή επιλογή ανάμεσα στο νεοφιλελεύθερο ιμπεριαλιστικό τερατούργημα που είναι η ΕΕ και το οποίο υποστήριζαν τα υψηλά κλιμάκια του βρετανικού κεφαλαίου και στους ξενοφοβικούς και ρατσιστές θατσερικούς που κυριαρχούσαν στην καμπάνια υπέρ της εξόδου. Αναπόφευκτα, σε ένα δημοψήφισμα που το πλαίσιο το θέτουν οι πτέρυγες των Συντηρητικών και περιλαμβάνει ένα διττό ερώτημα –σε αυτή την περίπτωση, παραμονή ή έξοδος– θα βρισκόμασταν να ψηφίζουμε το ίδιο με κάποιους Συντηρητικούς. (Εκτός αν απείχαμε, πράγμα που σήμαινε την αποχώρηση από τη μεγαλύτερη συζήτηση στη βρετανική πολιτική σκηνή επί πολλά χρόνια.) Αυτό που διακρίνει μια αριστερή προσέγγιση σε μια τέτοια

κατάσταση είναι οι λόγοι για τους οποίους δίνουμε αυτή την απάντηση και ο τρόπος (και οι σύμμαχοι) με τον οποίο πραγματοποιούμε την εκστρατεία. Αυτοί είναι οι τομείς που μπορούν να εγείρουν διαφωνία. Οι διαφορές αυτές όμως δεν θα πρέπει να επισκιάζουν τα κοινά μας σημεία.

Ο βρετανικός και ίσως και ο παγκόσμιος καπιταλισμός παίζουν σε πολύ ταραχώδη νερά. Στην προσπάθειά τους να περιηγηθούν μέσα σ' αυτά, οι Συντηρητικοί είναι βέβαιο ότι θα εξαπολύσουν ακόμα περισσότερες επιθέσεις, για παράδειγμα προχωρώντας σε περισσότερες περικοπές ώστε να καθυσχύσουν τις αγορές. Την ίδια στιγμή, όπως είχα προβλέψει πριν από ένα χρόνο, «τα συνταγματικά ζητήματα θα συνεχίσουν να ενεργούν ως αλεξικέραυνα στη βρετανική πολιτική σκηνή στο άμεσο μέλλον» (Callinicos, 2015a). Από τη μια πλευρά θα υπάρχουν οι διαπραγματεύσεις για το Brexit, όπου οι λεπτομέρειες για το πώς το βρετανικό κράτος θα απεμπλακεί από την ΕΕ θα έχει μεγάλη σημασία (ο αγώνας για τη διατήρηση

